

Kultura otkazivanja u suvremenom društvu

Husnjak, Alen

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:647784>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-02**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Alen Husnjak

**KULTURA OTKAZIVANJA U
SUVREMENOM DRUŠTVU**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2024. godina.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

ALEN HUSNJAK

**KULTURA OTKAZIVANJA U
SUVREMENOM DRUŠTVU**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Ivan Perkov

Zagreb, 2024. godina.

Sažetak:

Temeljni je cilj ovog rada dati znanstveni prikaz i objašnjenje koncepta kulture otkazivanja – jednog od fenomena koji obilježava suvremeno društvo. Rad obrađuje nekoliko temeljnih koncepata važnih za razumijevanje suvremene kulture otkazivanja. U prvom se poglavlju izlaže nekoliko definicija kulture otkazivanja različitih autora, a poglavlje nastavlja obrazloženjem temeljnih karakteristika fenomena. Poglavlje završava pregledom historijskog razvoja kulture otkazivanja od njegovih korijena u crnačkoj *queer* zajednici na Black Twitteru do drugih suvremenih primjera kulture otkazivanja. Drugo poglavlje tematizira znanstveni diskurs i društveno djelovanje povezano s rastom značaja kulture otkazivanja. U tom se poglavlju iznose rezultati istraživanja koji objašnjavaju kako kultura otkazivanja djeluje na znanost te kako se akademski milje snalazi u vrtlogu sveprisutnije kulture otkazivanja. Treće poglavlje u prvi plan stavlja koncept spirale šutnje. Spirala šutnje pretpostavlja postojanje svojevrsnog društvenog pritiska na javno izlaganje vlastitih stavova pojedinaca s obzirom na dominantnu društvenu kulturu. U poglavlju su obrađeni i koncepti autora Pierrea Bourdieua i Maxa Webera – teorija društvenog kapitala i teorija moći. Konačno, suštinu rada donosi posljednje poglavlje u kojem je koncept kulture otkazivanja uspoređen s teorijom etiketiranja američkog sociologa Howarda Saula Beckera. Teorija je etiketiranja s obzirom na usmjerenje na, s jedne strane, prijestupnika kojeg se etiketira devijantnim i, s druge strane, one koji donose presudu o počinjenju devijantnog ponašanja, sociološka perspektiva koja ima mnogo srodnih tema, polazišta i praksi sa suvremenom kulturom otkazivanja. Interakcionističko polazište koje iznosi Becker kvalitetna je podloga za znanstvenu obradu teme. Kroz pregled navedenih tema ostvaruje se složena konstrukcija kulture otkazivanja kao suvremene kolektivne prakse.

Ključne riječi: kultura otkazivanja, društvene mreže, Black Twitter, spirala šutnje, teorija etiketiranja

Summary:

The main aim of this thesis is to provide a scientific presentation and explanation of the cancel culture concept – one of the phenomena that characterise modern society. The thesis deals with several fundamental concepts that are important for understanding the contemporary cancel culture. The first chapter presents several definitions of cancel culture from different authors, and the chapter continues with an explanation of the basic characteristics of the phenomenon. The chapter concludes with an overview of the historical development of cancel culture, starting from its roots in the Black queer community on Black Twitter to more contemporary examples of cancel culture. The second chapter thematizes the scientific discourse and social action related to the growing significance of the cancel culture. This chapter presents research that explains how the cancel culture affects academia and how the academic milieu is caught in the vortex of the pervasive cancel culture. The third chapter focuses on the concept of the spiral of silence. The spiral of silence assumes that there is some kind of social pressure for individuals to publicly express their views in relation to the dominant social culture. The chapter also deals with the concepts of authors Pierre Bourdieu and Max Weber – theory of social capital and the theory of power. Finally, the essence of the thesis is presented in the last chapter, in which the concept of cancel culture is compared with the labelling theory of the American sociologist Howard Saul Becker. Labelling theory is a sociological perspective that has many related topics, starting points and practices with the contemporary cancel culture, with regard to the focus on, on the one hand, the offender who is labelled as deviant and, on the other hand, those who pass judgment on the commission of deviant behaviour. The interactionist starting point presented by Becker is a quality basis for scientific treatment of the topic. Through the overview of the mentioned topics, a complex construction of the cancel culture as a contemporary collective practice is obtained.

Keywords: cancel culture, social networks, Black Twitter, spiral of silence, labelling theory

SADRŽAJ

UVOD	2
1. TEMELJNE KARAKTERISTIKE KULTURE OTKAZIVANJA.....	3
1.1. Definiranje koncepta kulture otkazivanja.....	3
1.2. Temeljne karakteristike fenomena kulture otkazivanja	5
1.3. Kultura otkazivanja kao suvremena stvarnost	8
2. ZNANOST PRED IZAZOVIMA KULTURE OTKAZIVANJA.....	13
3. SPIRALA ŠUTNJE I TEORIJA O OBLICIMA KAPITALA.....	17
3.1. Primjena koncepta spirale šutnje na kulturu otkazivanja	17
3.2. Primjena Bordieuove teorije o kapitalima na kulturu otkazivanja	19
4. OBJAŠNJENJE KULTURE OTKAZIVANJA IZ PERSPEKTIVE BECKEROVE TEORIJE ETIKETIRANJA	22
ZAKLJUČAK	28
LITERATURA	29

UVOD

Koncept kulture otkazivanja je fenomen prisutan i aktualan posljednjih godina u sferi javnih rasprava, polemika na društvenim mrežama, kritičkih osvrtu u raznim kolumnama i medijskim analizama, ali i u sferi znanstvenih rasprava. U takvim se raspravama često govori o utjecaju koji kultura otkazivanja ima na današnje društvo kroz sveprisutne društvene mreže. Dio ljudi u takvim raspravama opravdava otkazivanje kao aktivističko sredstvo kojim različite skupine, a posebno mladi, nastoje usmjeriti pažnju javnosti na problematične situacije, djela, mišljenja i tendencije. Drugi kulturu otkazivanja prikazuju kao suvremeno sredstvo cenzure kojim „progresivci“ provode ušutkavanje.

Ovaj se rad usmjerava na objektivnu i konciznu raščlambu koncepta kulture otkazivanja koja se pojavljuje na društvenim mrežama. Kroz četiri poglavlja rad nastoji iznijeti osnovne koncepte i teorije kojima se kultura otkazivanja može opisati kao suvremeni fenomen prisutan u javnoj sferi. U prvom se poglavlju definira koncept kulture otkazivanja i njegova temeljna obilježja. To poglavlje na temelju najrelevantnijih znanstvenih radova koji obrađuju kulturu otkazivanja nastoji iznijeti koncizni pregled osnovnih znanstvenih saznanja o kulturi otkazivanja te povijesni pregled nastanka i razvoja fenomena. Žušta rasprava o utjecaju kulture otkazivanja vodi i u segmentu utjecaja kulture otkazivanja na znanstveno djelovanje. Utjecaj otkazivanja na znanost tema je drugoga poglavlja rada. Treće poglavlje stavlja u fokus spiralu šutnje koja objašnjava značajan dio koncepta kulture otkazivanja, napose u segmentu utjecaja javnog mnijenja na javno iznošenje privatnih stavova. U tom je poglavlju iznesen i utjecaj moći kroz teorije Pierrea Bourdieua i Maxa Webera. Četvrto poglavlje uspoređuje koncept kulture otkazivanja s teorijom etiketiranja Howarda Beckera. Etiketiranje o kojem Becker govori u mnogočemu ima sličnosti s praksama koje se javljaju unutar kulture otkazivanja čime Beckerova dostignuća mogu objasniti aktivnosti koje se javljaju kulturom otkazivanja.

U radu se koriste spoznaje većeg broja autora koji se bave temom kulture otkazivanja među kojima se ističu autorice Meredith Clark, Pippa Norris i Jaime Teixeira da Silva. U radu su korištene i teorije trojice sociologa: Howarda Beckera, Pierrea Bourdieua i Maxa Webera. Osim toga, korišteni su i neki izvori kojima se dopunjuju spomenuti radovi u svrhu dodatnog obrazloženja koncepta.

1. TEMELJNE KARAKTERISTIKE KULTURE OTKAZIVANJA

1.1. Definiranje koncepta kulture otkazivanja

Suvremena je kultura otkazivanja ili kultura otkaza složeni koncept koji u svojim varijacijama obuhvaća različite oblike djelovanja te bi svojevrsnu sveobuhvatnu definiciju bilo teško donijeti. Pippa Norris u svome radu kulturu otkazivanja definira kao kolektivnu strategiju aktivista koji koriste društvene pritiske kako bi se postigao svojevrsni ostracizam osobe koja je izjavila ili počinila neke uvredljive riječi ili djela (Norris, 2021: 148). Slično tome, Clark ističe kako je kultura otkazivanja, odnosno samo otkazivanje, izraz slobode djelovanja, odnosno, izbor pojedinca ili grupe da povuče pozornost s nekoga ili nečega zbog njihovih vrijednosti, djelovanja, nedjelovanja ili govora. U tom kontekstu, osobe koje otkazuju neku osobu ili instituciju više je ne žele ni na koji način podupirati (Clark, 2020: 88). Već se u ovim poprilično jednostavnim definicijama ocrta središnja linija kojom djeluje otkazivanje, odnosno cjelokupna kultura otkazivanja. Taj *modus operandi* temelji se na skretanju pozornosti na neke osobe, institucije, pokrete, skupine ili druge društvene strukture.

Ovako definirana kultura otkazivanja stvara svojevrsni društveni rascjep između društvenih aktivista i moćnih pojedinaca. Aktivisti pritom koriste neformalne oblike društvenih pritisaka kako bi sankcionirali moćne pojedince. Konačno, sam je cilj otkazivanja osobi odgovornoj za počinjenje nekog suspektnog čina ili izgovora suspektnih riječi narušiti reputaciju, poljuljati karijeru ili uskratiti pristup društvenim platformama. Norris pritom dodaje kako širi i neizravniji cilj otkazivanja uključuje širenje kolektivnih izraza bijesa, mobilizaciju i glasan apel osobama odgovornima za donošenje odluka. Najpoznatiji primjeri takvih postupaka uključuju kampanje za borbu protiv seksualnog uznemiravanja na radnome mjestu, zlostavljanjima u Katoličkoj crkvi, pritužbe protiv djelovanja policije i slično (Norris, 2021: 148-149).

Ključno je napomenuti kako takvi postupci nisu potpuna novost u povijesti čovječanstva. Naprotiv, stavljanje na crnu listu ili bojkotiranje po nekim su karakteristikama procesi slični kulturi otkazivanja (Clark, 2020: 89). Ključna je razlika u sredstvu kojim se sankcionira suspektno ponašanje, djelovanje ili govor. Ovdje u kontekstu kulture otkazivanja u prvi plan izbijaju online društvene mreže kao suvremeni podij na kojem se događa obračun s otkazanima. Razvojem tehnologije formirani su novi oblici kolektiviteta koji postoje na tim društvenim digitalnim medijima. Takvi su kolektiviteti potaknuli uspon kulture digitalnog sudjelovanja i društvenih pokreta, a otkazivanje je upravo jedna od praksi koje pokreću

korisnici digitalnih društvenih medija. Prema tome, kultura otkazivanja postala je vrsta komunikacije u sferi digitalne kulture usmjerena protiv javnih osoba koje krše prihvatljive društvene norme (Ching Velasco, 2020: 2).

Prema navedenom, kultura je otkazivanja burni dijalog poglavito realiziran na društvenim mrežama koji za cilj ima sankciju osobe ili institucije odgovorne za odstupanje od formalnih ili neformalnih društvenih normi. Clark pritom napominje kako je takav oblik bojkotiranja prvenstveno rezerviran za slavne osobe ili brandove čime ga i, znakovito, naziva posljednjim apelom za pravdu od strane moćnih (Clark, 2020: 89). U takvom se odnosu stvara podjela između onih koji tvrde da je kultura otkazivanja glas marginaliziranih skupina, odnosno tehnika svojevrsnog građanskog otpora i poziva na odgovornost te onih koji upozoravaju na opasnost kulture otkazivanja i ističu strah od ušutkavanja slobode govora (Norris, 2021: 149).

S jedne strane, ova se strategija može opravdati kao učinkovit alat za mobilizaciju kolektiva za postizanje pravde i promjene od strane marginaliziranih skupina. Time se otkazivanje shvaća kao izbor da se povuče pozornost s nekoga ili nečega što se smatra moralno uvredljivim. Tako shvaćena kultura otkazivanja predstavlja se kao oblik društvenog pritiska za one koji krše ono što se smatra etičkim standardima (Norris, 2021: 149). Suprotno tome, kritičari kulture otkazivanja daju prigovor otkazivanju koje se temelji na gušenju otvorene rasprave i slobode govora te promiče ideološki konformizam i autocenzuru uspoređujući ju s „vladavinom rulje“ koja je zainteresirana samo za nadziranje ponašanja drugih i nametanje vlastitog sustava vrijednosti drugima (Sailofsky, 2022: 737).

Konačno, sam temelj cjelokupne kulture otkazivanja je povećanje društvene osjetljivosti za konstrukciju društvenih identiteta. S tim u vezi, moćni u očima onih koji provode otkazivanje trebaju odgovarati za svoja djela i riječi koje najčešće uključuju uvredljivi jezik kao što su rasne i homofobne uvrede, sankcioniranje neprihvatljive zloupotrebe moći, seksualno uznemiravanje i slično (Norris, 2021: 149). Prema tome, središnja karakteristika otkazivanja je upravo sankcioniranje prijestupnika. Načini sankcioniranja, odnosno, u kontekstu kulture otkazivanja digitalno djelovanje, samo je jedno od sredstava kojim se postiže konačan cilj.

Iz navedene perspektive javno i digitalno posramljivanje ima legitimnu ulogu kritiziranja, a Mill ističe liberalizam koji se zalaže za toleranciju nekonformizma i brani slobodu govora za izražavanje nepopularnih i suprotnih mišljenja (Norris, 2021: 150).

1.2. Temeljne karakteristike fenomena kulture otkazivanja

Eve Ng ističe nekoliko temeljnih pojmova koji zorno objašnjavaju osnovne karakteristike kulture otkazivanja. Prije svega, tu je cilj otkazivanja, odnosno pojedinac, marka ili tvrtka na koju se primjenjuju tehnike otkazivanja. Te tehnike, odnosno alati otkazivanja, uključuju medije na različite načine. Prvenstveno se pritom ističu one objave koje izričito koriste izraz „otkazano“ („cancelled“) u objavama, primjerice #Elleniscancelled ili #Youarecancelled (Ng, 2022: 5). Tehnika se svodi na jednostavnu uporabu hashtagova u konstrukt: #(ime)iscancelled (Ng, 2022: 14). S druge strane, neke objave ne moraju uključivati izričito korištenje riječi „cancelled“, nego koriste neke druge izjave zadržavajući istu misao, primjerice objava „Get out. BTS is dead“ upućena južnokorejskome glazbenom sastavu BTS (Ng, 2022: 5). Osim toga, neke druge prakse otkazivanja uključuju povlačenje javnih potpora na društvenim mrežama, prestanak kupovine određenih proizvoda neke tvrtke, prestanak gledanja filmova ili emisija i slično. Konačno, prakse otkazivanja dovode u određenim situacijama do raskidanja ugovora, otpuštanja zaposlenika, zabranu nastupa slavni osoba na koncertima, gubitak posla i slično (Ng, 2022: 5).

Kao što je već i napomenuto, važno je istaknuti korištenje online društvenih mreža unutar taktika kulture otkazivanja. Prema autorima Rječnika sociologije, mreža se kao pojam koristi „za opisivanje promotivih obrazaca društvenih odnosa između pojedinačnih jedinica analize... Mrežna analiza osvjetljava strukturu stvarno postojećih društvenih odnosa, te je korisno sredstvo za proučavanje razine odnosa šire društvene strukture.“ (Abercrombie, Hill, Turner, 2008: 218) Nastavno na ovu definiciju, online društvene mreže mogu se definirati kao „visoko interaktivne platforme na kojima pojedinci i zajednice dijele, stvaraju, modificiraju i raspravljaju o korisnički generiranom sadržaju.“ (Kietzmann et al., 2011: 241) S obzirom na to da se glavnina međuljudske drame kulture otkazivanja odvija na online društvenim mrežama, jedno je od ključnih pitanja i način na koji se odvija takva drama. Posljednjih godina raširena upotreba društvenih mreža omogućila je osobama izvan mainstream medija i onima na manje povoljnim pozicijama da izraze svoj glas. Taj se proces događa u kombinaciji s pomakom javnog mnijenja prema socijalno progresivnijem i liberalnijem smjeru. Takvi trendovi stvaraju plodno tlo za stvaranje kritične mase ljudi koji će potaknuti trend online bojkota nepoželjnoga ponašanja (Sailofsky, 2022: 737). Ovakvim su razvojem nastali novi oblici kolektiva, oni koji online društvene medije više nisu koristili samo za razmjenu informacija, nego su utrljali put usponu online sudjelovanju i online društvenim pokretima (Ching Velasco, 2020: 2). Prema tome, otkazivanje je jedna od spontanijih kolektivnih praksi koje pokreću korisnici online

društvenih mreža bez razmatranja mogućih posljedica takvih postupaka. Time je kultura otkazivanja postala oblik komunikacije digitalne kulture usmjerene prema javim osobama koje krše labave društvene norme (Ching Velasco, 2020: 2).

U kontekstu sadržaja koji bi mogao izazvati otkazivanje, korištenje društvenih medija pridonosi tome da problematični komentari koji su se prije mogli pojaviti samo u nesnimljenim razgovorima postanu stvar javnog zapisa. Na društvenim su mrežama to objave ili snimke privatnih razgovora, fotografije ili videozapisi koji pružaju dokaze o nekom suspektom djelu ili riječima. Ponekad takvi dokazi brzo dovode do otkazivanja, ali šira javnost često otkriva sadržaj tek kasnije, potaknuta novijim radnjama ili kritikama, ili zato što je meta postala društveno važnija (Ng, 2022: 17).

Online objave pritom pomažu publicirati tekst drugima služeći kao oblik besplatne promocije. Nadalje, angažman gledatelja izvan samog gledanja objave doprinosi metrici koja određuje tržišnu vrijednost medijskog teksta. U tom smislu, za mnoge slavne osobe, značajna komponenta njihove komercijalne održivosti povezana je s brojem njihovih sljedbenika i pregleda. Prema tome, online podrška obožavatelja može se povući s vidljivim financijskim učinkom što je, za osobe koje svoja primanja temelje upravo na broju sljedbenika na online društvenim mrežama, uistinu teška sankcija. Ipak, loš publicitet često se dobro odnosi na industriju slavnih, budući da skandal može pomoći povećati prodaju publikacija i zadržati nekoga u javnosti sve dok ponašanje ne postane toliko prijekorno da trajno uništi privlačnost osobe. Dakle, i svojevrsna drama lošeg ponašanja može privući preglede videozapisa, komentare i postove čime kultura otkazivanja u pojedinim slučajevima može djelovati kao kontraefekt temeljnog cilju. Međutim, značajniji gubici sljedbenika i negativni online sentiment u pravilu mogu izravno smanjiti prihod od online društvenih platformi i dovesti do prekida financijskih veza s tvrtkama (Ng, 2022: 18-19).

S obzirom na to da se izvodi na društvenim mrežama, kulturu otkazivanja prati svojevrsna, kako ju Ng naziva, međuljudska drama među akterima društvenih mreža. Takva drama uključuje videozapise s optužbama i isprikama, kao i komentare promatrača kulture slavnih, ali i „gledanje mržnje“ gledatelja koje doprinosi vrijednosti proizvođača sadržaja i platformama koje ugošćuju razne osobe u intervjuima (Ng, 2022: 22). Takva drama je važna karakteristika kulture otkazivanja. Nadalje, Ng u kontekstu drame na društvenim mrežama razlikuje dvije vrste otkazivanja. Prva bi vrsta bila ona koja proizlazi iz otkazivanja slavnih osoba od strane obožavatelja nakon što se dogodilo neko loše ponašanje prema drugoj slavnoj osobi. Takvu dramu Ng naziva međuljudskom. S druge je strane vrsta povezana s aktivizmom

obožavatelja po pitanju medijskog predstavljanja. Pritom su za obje vrste digitalni mediji središnji prostori interakcije među javnim osobama i obožavateljima, ali u isto vrijeme i svojevrsno spremište digitalnih diskursa koji se ne mogu izbrisati, a mogu biti dokazi suspektnih djela ili riječi (Ng, 2022: 29).

Jedna je od ključnih karakteristika kulture otkazivanja i njen aktivistički karakter. Iako ni Facebook ni Twitter nisu osnovani za aktivističko djelovanje niti su osnovani od strane političkih aktivista, te su dvije online društvene mreže postale prve platforme društvenih medija za aktivističko djelovanje. Ti su mediji mjesta na kojima aktivisti međusobno komuniciraju, ali im i omogućuju da preko njih brzo cirkuliraju informacije, analize i snimke događaja. Upravo je mogućnost da svaki korisnik dijeli sadržaj s drugima omogućila brzo širenje informacija, a samim time i kulture otkazivanja šireći mreže aktera koji su svjesni uzroka u vrlo kratkom vremenu (Ng, 2022: 41-42). Ono što je posebno karakteristično za noviji digitalni aktivizam je to da otkazivanje često započinje na društvenim mrežama, a najistaknutiji aspekti aktivizma i ostaju digitalni, iako ponekad postoje i neki nedigitalni aktivistički postupci kao što su, primjerice, prosvjedi (Ng, 2022: 42). Česta je pritom kritika aktivizma na digitalnim platformama da je on lakši od „offline“ aktivizma o čemu je govorio Malcolm Gladwell. On tvrdi da je jednostavno „sviđanje“ ili „tweetanje“ sadržaja na društvenim mrežama vrlo različito od aktivizma koji od ljudi zahtijeva da stave svoju sigurnost u opasnost nasuprot akcijama ljudi na društvenim mrežama koje, prema Gladwellu, okupljaju pojedince koji su nedovoljno motivirani da se stvarno žrtvuju (Ng, 2022: 42-43).

Još je jedna kritika vezana uz karakteristike društvenih medija, a posebno Twittera, koji daju prednost kratkoći i brzini objavljivanja, a to je nedostatak nijansirane rasprave i promišljenih radnji. To pritom ne uključuje nužno ležernost angažmana korisnika, ali se prakse kao što je sudjelovanje u brzim pokretima, prema Papacharissiju, mogu povezati s afektivnim intenzitetom, odnosno ekonomijom utjecaja u kojoj platforme kultiviraju osjećaje, emocije, misli, stavove i ponašanja, a koji postaju vrijednost. U tom kontekstu, algoritamska promocija sadržaja koja se vraća u afektivni intenzitet korisnika daje prednost ekstremnim oblicima nasuprot umjerenim izražavanjima (Ng, 2022: 43-44). Zato su se neki aktivisti zalagali za kulturu odgovornosti koju karakterizira odgovornost počinitelja za svoje postupke, ali i potiče da se počinitelji uključe u produktivan dijalog s oštećenima umjesto da budu otkazani. Prema Brownu, prozivi i otkazivanja često proizlaze iz legitimne zabrinutosti, ali mogu završiti tako što će podebljati složenost izvornih konteksta i pretpostaviti najgore o onima koji se otkazuju nakon što informacije postanu digitalne. Prema tome bi bolje bilo počiniteljima dati priliku i

potaknuti ih na ispravno ponašanje nakon što su povrijeđene strane imale priliku javno izraziti proživljenu bol te nakon što dobiju autentičnu ispriku. Takvi stavovi odražavaju svojevrsnu zabrinutost da kultura otkazivanja ne postiže svoje temeljne ciljeve (Ng, 2022: 62-63).

1.3. Kultura otkazivanja kao suvremena stvarnost

Ključno je u analizi kulture otkazivanja obratiti pozornost na neke njene povijesne oblike. Kroz povijest su rasno i etnički marginalizirani ljudi često bili ušutkivani ako se nisu uklapali ili podržavali bjelački i muški *status quo*, a isto su tako bili marginalizirani i radnici koji nisu podržavali interese svojih poslodavaca (Sailofsky, 2022: 737). Upravo su marginalizirane skupine ljudi bili začetnici kulture otkazivanja. Iako prakse otkazivanja ne podrazumijevaju isključivo izričitu upotrebu izraza „otkazano“, njihov razvoj također je djelomično povezan s pojavom takve upotrebe riječi u medijima. Novinar McGrady pratio je porijeklo takve upotrebe riječi do pjevača crne rase, tekstopisca Nilea Rodgersa, autora pjesme *Your Love Is Cancelled*. Dvadeset godina kasnije, kada je scenarist Barry Michael Cooper radio na scenariju za kriminalističku dramu *New Jack City*, pjesma *Your Love is Cancelled* slučajno se vrtjela na radiju i inspirirala scenu u kojoj jedan narkobos, iz ljutnje prema prosvjedima svoje djevojke na njegovo nasilje, zalije djevojku pićem i šutne ju govoreći: „*Cancel that bitch. I'll buy another.*“ (Ng, 2022: 49-50)

Javno ponižavanje u historijskom kontekstu nije nikakva novost. Ono postoji već stoljećima, a povijest je pokazala da je čovječanstvo bilo sposobno osmisliti mnoštvo načina da osramoti pojedinca zbog društvenih i pravnih prijestupa. U takve povijesne tehnike otkazivanja spadaju javno bičevanje, nošenje glupe kape, udaranje batinom i slično. Već je spomenuta Norrisina usporedba kulture otkazivanja s ostracizmom. Ostracizam se javlja u antičkoj Ateni, a riječ je o političkom izgonu članova zajednice kako bi se zaštitio javni poredak. Riječ je o praksi kojom je optuženik mogao biti protjeran iz polisa bez ikakve optužbe pokrenute protiv njega. Zapravo, ostracizam je svojevrsni oblik narodnoga suda koji se primjenjivao protiv građana koji su ugrožavali demokraciju. (Erten-Sunko, Gržetić, 2019: 14). Koncept kulture otkazivanja u mnogočemu je sličan ostracizmu i ostalim spomenutim tehnikama, a ključna je razlika u digitalnom karakteru kulture otkazivanja naspram spomenutih. Tako postavljena, kultura otkazivanja izbjegava otvorenu raspravu i postaje oblik suočavanja s neistomišljenicima, odnosno oblik kritike koji je destruktivan (Ching Velasco, 2020: 6). Rasprava o kulturi otkazivanja sa spomenutog polazišta ide u smjeru predstavljanja kulture otkazivanja kao negativne prakse, a o tome će se temeljiti i jedan naredni dio rada. Zanimljivo je pritom spomenuti kako je, kao i otkazivanje, i ostracizam bio usmjeren prema eliti, no nije

označavao gubitak ugleda optužene osobe: „*Ostracirani nije gubio svoju imovinu, a posebice nije gubio ugled. Progonstvo ostracizmom smatralo se čašću, a ostracizam povezivao s atenskom elitom. Hiperbola koji nije pripadao najuglednijim građanima smatrao ga je znakom zloupotrebe institucije. Ostracizam je uvijek bio usmjeren na bogate Atenjane koji su bili najvažniji dužnosnici (često izabrani magistrati kao što su stratezi, za razliku od drugih biranih kockom, ili najmanje članovi Vijeća).*“ (Erten-Sunko, Gržetić, 2019: 19-20)

Nadalje, početkom 2016. upotreba riječi „cancel“ za označavanje osobe još nije bila tako široko korištena. Iako su se reference na „otkazano“ i „otkazivanje“ pojavile na Twitteru, uvijek su značile nadu da će, primjerice, neka emisija biti otkazana, umjesto da se pozivaju na osobu, primjerice glumac neke emisije kao predmet otkazivanja. Upravo je kampanja #CancelColbert iz 2014. bila prvi istaknuti pokušaj isticanja problema medijskog predstavljanja koji je uključivao „cancel“ u hashtagu. Iako se pritom značenje izraza još uvijek prvenstveno odnosilo na emisiju, moglo bi se shvatiti i u kontekstu osobe kao mete otkazivanja (Ng, 2022: 26). Prakse prozivanja nekoga ili nečega danas se shvaćaju u praksama u kojima se pojedinac, medijski tekst, robna marka, tvrtka i slično proziva od strane veće skupine zbog njihovih riječi ili djela. Pritom je prozivanje s digitalnim segmentom nastalo kao jedna od crnačkih praksi koje uključuju neku vrstu kritike druge osobe. Tako Clark tvrdi da su upravo takve američke prakse crnačke populacije temelj i preteča suvremene kulture otkazivanja (Ng, 2022: 48).

Prema Clark, otkazivanje osobe, mjesta ili stvari je društveno posredovana pojava koja potječe iz crnačkih *queer* zajednica, a pritom ključnu ulogu ima Black Twitter koji je pretvorio jezik otkazivanja u internetski meme (Clark, 2020: 89). Dakle, kultura otkazivanja potječe iz Black Twittera. Pojam Black Twitter odnosi se na znatnu prisutnost osoba crne rase na Twitteru gdje se korisnici jednostavno mogu umrežiti, povezati i angažirati s drugim osobama koje imaju slične brige, iskustva i ukuse (Sailofsky, 2022: 736).

U SAD-u su rane godine Twittera obilježile nerazmjerno velik broj korisnika Afroamerikanaca. Uzrok tako velike prisutnosti Afroamerikanaca povezan je s načinima na koje su mainstream mediji povijesno predstavljali prepreke sudjelovanju marginaliziranih zajednica. Karakter Black Twittera, dakle sadržaj i načini interakcije, oblikovala je duža povijest isključenosti i rasizma ne samo unutar medijskih domena, nego i društvene i političke sfere. Ipak, važno je napomenuti kako Black Twitter nije homogena i ujednačena zajednica s jednim identitetom i svrhom što je postalo vidljivo raznim pokretima, a ističe se pokret BlackLivesMatter (Ng, 2022: 45).

Black Twitter sastoji se od brojnih grupa korisnika, svojevrsne metamreže sastavljene od manjih pod mreža koje proizlaze iz međuljudskih veza i zajedničkih interesa korisnika. Upravo su hashtagovi bili ključni za učvršćivanje identiteta Black Twittera jer funkcioniraju kao mehanizmi koji grupiraju interakcije koje se mogu pratiti u trenutku, ali i pretraživati naknadno. Tako se u svojim najranijim godinama Black Twitter razvio kao prostor odvojen, ali ne i odsječen od mainstream mreža (Ng, 2022: 45).

Još je jedna od uvertira u povijest kulture otkazivanja i slogan MeToo kada je afroamerička aktivistica Tarana Burke prvi put pozvala preživjele seksualnog napada da progovore o svojim iskustvima. Prva istaknuta upotreba slogana na Twitteru dogodila se nakon optužbi protiv Harveyja Weinsteina kada je američka glumica Alyssa Milano u listopadu 2017., nakon jedne objave, pokrenula lavinu komentara na društvenim mrežama. Tako velik broj odgovora i retweetova označio je početke #MeToo pokreta (Ng, 2022: 54-55).

Navedeni su primjeri sa samih početaka razvoja kulture otkazivanja. Od početaka prakse otkazivanja do danas mogu se prepoznati brojni primjeri otkazivanja koji na različite načine osvjetljavaju temeljne karakteristike kulture otkazivanja. Od suvremenijih se primjera ističe onaj otkazivanja J. K. Rowling, svjetski poznate autorice serijala o Harryju Potteru. Rowling je već godinama meta kulture otkazivanja jer je u nekoliko navrata izrazila stavove koji se u dijelu javnosti smatraju transfobnima (Stošić, 2021). Jedan od tih Tweetova je i ovaj: „*Odijevaj se kako god želiš. Zovi se kako god hoćeš. Spavaj s bilo kojom odraslom osobom koja te želi, dobrovoljno. Živi svoj najbolji život u miru i sigurnosti. Ali tjerati žene da ostanu bez posla zato što kažu da je spol stvaran?*“ (Stošić, 2021) Veliku raspravu potaknula je i njena objava ovog Tweeta: „*Osobe koje imaju menstruaciju? Prilično sam sigurna da smo imali riječ za takve ljude.*“ ("Uništite J.K. Rowling": Sve zbog tvrdnje da su osobe koje imaju menstruaciju žene) Zahvaljujući takvim objavama, spisateljica je na sebe navukla bijes trans osoba, ali i brojnih aktivista. Iako se Rowling više puta ograđivala i tvrdila kako nema ništa protiv transrodnih osoba i da ih podržava, napadi na nju nisu prestali. Primjer obilježja kulture otkazivanja koji je primijenjen u otkazivanju J. K. Rowling je reakcija dviju najvećih stranica posvećenih Harryju Potteru, The Leaky Cauldron i MuggleNet, koje su se ogradile od autorice što je navelo administratore da sa stranica uklone njezinu fotografiju i maknu linkove na njezinu Internet stranicu. Na svojevrsan je način, ironično, Rowling postala Ona-Čije-Se-Ime-Ne-Smije-Izgovoriti. Na Twitteru je po objavi svojih Tweetova bila izložena gnjusnoj hajci popraćenoj brojnim neugodnim i zlonamjernim izrazima, a aktualan je bio i #RIPJKRowling. Jedan je aktivist čak pozvao na paljenje njene knjige Troubled Blood (Stošić, 2021).

Zanimljive karakteristike kulture otkazivanja pronalaze se i u primjeru otkazivanja Taylor Swift, jedne od najvećih pop pjevačica današnje generacije. Na samom početku njene karijere dogodio se incident s Kanye Westom na dodjeli MTV VMA nagrada 2009. godine. Taylor je na dodjeli osvojila nagradu za najbolji video u ženskoj kategoriji, a kada je trebala preuzeti svoju nagradu, West se popeo na pozornicu i izjavio da Swift nije trebala biti dobitnik nagrade. Reakcija javnosti u tom je trenutku bila ta da ju je proglasila žrtvom, a West je prošao kroz osudu javnosti. Ipak, situacija se okrenula na štetu Swift kada je 2016. Kanye West objavio pjesmu Famous u kojoj spominje i Taylor Swift (Mijatović, 2021: 44-45). U pjesmi jedan stih glasi: „*I think me and Taylor might still have sex, why? I made that bitch famous.*“ (Mijatović, 2021: 45) U videu je koristio lutke koje gole leže u krevetu, a jedna od njih bila je i Taylor Swift. Uskoro je pjevačica progovorila o pjesmi te je izjavila da nije znala za tu pjesmu. Ipak, nakon njene izjave, Kim Kardashian je objavila video u kojem West priča sa Swift o toj pjesmi i pita je za suglasnost da koristiti njeno ime u pjesmi, a Swift mu je dala odobrenje. Javnost nije povjerovala Swift te ju je počela optuživati da laže i izigrava žrtvu. Swift je nakon toga napustila društvene mreže na godinu dana, a na Twitteru je počelo njeno otkazivanje uz #TaylorSwiftIsOverParty. U dokumentarcu iz 2020. godine Swift je podijelila svoje iskustvo otkazivanja tvrdeći kako je htjela nestati zbog govora mržnje i maltretiranja, a u javnosti je ni nije bilo cijelu godinu. 2017. godine Swift objavljuje pjesmu Look What You Made Me Do s videom koji je započeo promjenu u njenoj karijeri. Pjesma je predstavljala novu reputaciju koju Swift želi steći te ostavljanje prošlosti iza sebe. Od tog je vremena pa do danas Swift počela koristiti svoj utjecaj kako bi pomogla ženama i marginaliziranim grupama. Konačno, rezultat otkazivanja je u slučaju Taylor Swift ponešto drugačiji jer su je nakon svega javnost i mediji počeli više cijeniti (Mijatović, 2021: 45-46).

Žestok bijes obožavatelja izazvala je i smrt Lexae u seriji The 100. Prije epizode u kojoj Lexa umire, serija i njezin izvršni producent zaslužili su pozitivnu medijsku pokrivenost uvođenjem Lexae u drugoj sezoni za koju je otkriveno da je lezbijka. Iako se zastupljenost LGBTQ zajednice sredinom 2010-ih povećala, u to je vrijeme još uvijek bilo malo lezbijki ili biseksualnih žena kao glavnih likova u američkim serijama, a obećanje o paru Lexa i Clarke, također lik iz serije, bilo je posebno privlačno obožavateljima koji traže *queer* žensku reprezentanticu. Tijekom druge polovice 2. sezone i prve polovice 3. sezone, nekoliko autora serije aktivno se udvaralo LGBTQ obožavateljima predstavljajući protagonistice *queer* osobama nove sezone i objavljivanjem odgovora na Twitteru na pitanja obožavatelja koji su sugerirali da će njih dvije imati sretan završetak, a popularnost je posebno privukao njihov

poljubac na kraju 2. sezone prije emitiranja epizode u kojoj Lexa umire. Nakon takve izgradnje uzbuđenja kod obožavatelja, Lexa je u seriji ubijena (Ng, 2022: 23). Takav je kraj ove ljubavne drame kulminirao kampanjom protiv serije, ali i šire promicanje važnosti odgovornog LGBTQ medijskog predstavljanja. Obožavatelji su radili na tome da negativno utječu na istaknutost serije na društvenim mrežama, kao i na ocjene serije na stranicama kao što je imdb.com. Na Twitteru je to uključivalo prestanak praćenja svih službenih računa emisije. Kampanja obožavatelja zalagala se za prekid angažmana s Rothenbergom, producentom serije, kao i s bilo kim u produkcijskom timu. Obožavatelji su pokrenuli niz hashtagova na Twitteru od kojih se posebno ističu #Lexa, #Clexa i #LGBTFansDeserveBetter, #LexaDeservedBetter i #MinoritiesAreNotDisposable. Iz akcije obožavatelja protiv The 100 i Jasona Rothenberga jasno je, dakle, vidljivo kako je riječ o koordiniranoj kampanji otkazivanja (Ng, 2022: 24-26).

Vidljivo je prema svemu iznesenom kako je kultura otkazivanja postala dio stvarnosti postmodernoga vremena. Svatko je na određene načine pod efektom kulture otkazivanja bez obzira radi li se o osobi koja otkazuje, osobi koja je otkazivana ili o skupini koja s interesom promatra dramu otkazivanja. Skupina istraživača je 2022. godine u Ujedinjenom Kraljevstvu provela istraživanje o popularnosti i prisutnosti woke kulture, kulture otkazivanje i privilegiranosti bijele rase u javnom prostoru. Istraživanja su provedena 2020. i 2022. godine. Rezultati istraživanja idu u prilog tezi da kultura otkazivanja postaje aktualna tema u suvremenom životu pa je 2020. godine 24 % ispitanika reklo da je čulo ili čitalo puno o kulturi otkazivanja, 15 % izjavilo je da je čulo ili čitalo malo o kulturi otkazivanja, 12 % jako malo, a 49 % ispitanika nikada nije ni čulo ni čitalo o kulturi otkazivanja. Situacija se promijenila dvije godine kasnije pa je 2022. godine 38 % čulo ili čitalo puno o kulturi otkazivanja, 22 % je malo čulo ili čitalo, 14 % jako malo, a 27 % ispitanika nikada nije čulo ili čitalo o kulturi otkazivanja (Duffy et al., 2022: 8). U prilog aktualnosti navedene teme ide i pojavljivanje kulture otkazivanja kao teme u britanskim novinama. Izraz se zapravo prvi put spominje tek 2018. godine te je tada korišten samo šest puta u godini. Od 2018. do 2021. godine došlo je do velikog porasta pokrivenosti kulture otkazivanja pa je tako 2021. godine kultura otkazivanja uključena u 3670 članaka (Duffy et al., 2022: 8).

2. ZNANOST PRED IZAZOVIMA KULTURE OTKAZIVANJA

Poprilično burna rasprava o utjecaju kulture otkazivanja vodi se i unutar akademske zajednice. Mnogi kritičari tvrde da je praksa otišla predaleko, posebno u akademskim institucijama tvrdeći da kultura otkazivanja prijeti liberalnim vrijednostima slobode govora i otvorene rasprave iz različitih perspektiva (Norris, 2021: 149). Kao jedan od najznačajnijih primjera takve rasprave je Letter on Justice and Open Debate. To je pismo 2020. godine potpisalo 150 ličnosti i intelektualaca koji upozoravaju na javljanje brojnih praksi kojima slobodna razmjena informacija i ideja postaje sve otežanija: „*svjedoci smo netolerancije prema suprotstavljenim stavovima, svjedoci smo javnim sramoćenjima i isključivanjima iz javnog života, a svjedočimo i tendencijama da se složena politička pitanja pokušavaju zaključiti zaslijepljenom sigurnošću u vlastita uvjerenja.*“ (Perkov, 2020) Sve su to produkti kulture otkazivanja koji među brojnim znanstvenicima i intelektualcima siju strah od kulturnog okruženja koje budućnost nosi: „*Ova atmosfera gušenja naštetit će, najzad, najvažnijim pokretima našega doba. Bez obzira na to ograničava li raspravu represivna vlada ili netolerantno društvo, konačni su gubitnici oni koji ne posjeduju moć, što posljedično cijelo društvo čini manje demokratskim.*“ (Perkov, 2020)

Teixeira da Silva tvrdi da pojedinac kao takav ne može biti otkazan, no društveni i profesionalni konstrukt osobe mogu se razgraditi i uništiti čime se uništava i ugled pojedinca. Ona tvrdi kako akademska zajednica treba raspravljati o tome predstavljaju li napadi na pojedince i njihov rad na način kakav to vrši kultura otkazivanja, a koji uzrokuju degradaciju njihove reputacije, *ad hominem* napade ili je to samo reaktivna i odgovorna sila u akademskom sustavu koji se stalno razvija (Teixeira da Silva, 2021: 4-5).

U ovom će dijelu rada biti predstavljeni rezultati istraživanja Pippae Norris objavljeni u časopisu Political studies. Naslov članka je Cancel Culture: Myth or Reality?, a u njemu autorica prikazuje rezultate istraživanja u kojem je sudjelovalo 2446 ispitanika. Ispitanici su bili politolozi koji studiraju ili rade u 102 zemlje od čega je otprilike polovica ispitanika bila iz 23 bogata postindustrijska društva (Norris, 2021: 158).

Prvo se pitanje pritom odnosi na analizu prisutnosti liberalnijih i ljevičarski orijentiranih profesora na sveučilištima što je jedna od glavnih kritika desnih kritičara. European Social Survey ukazuje na to da su profesori na fakultetima obično liberalnije orijentirani od drugih profesija poput odvjetnika, arhitekata i liječnika. Stoga su prethodna istraživanja izvještavala o sveprisutnom ljevičarskom iskrivljenju u vrijednostima, stavovima i uvjerenjima. Ipak,

prisutnost, pa i prevlast, ljevičarske pristranosti na zapadnim sveučilištima ne znači nužno nedostatak tolerancije za akademsku raspravu, „lijevu indoktrinaciju“ ili ušutkavanje suprotnih stajališta. Zapravo, mnoga istraživanja sugeriraju da su konzervativci i osobe desnih političkih uvjerenja skloniji političkoj netoleranciji prema neistomišljenicima od osoba relativno lijevih političkih uvjerenja (Norris, 2021: 156-157).

Nadalje, drugo pitanje koje istraživanje obuhvaća je pritisak prema znanstvenicima da budu politički korektni. U tom kontekstu, američki znanstvenici s umjerene i krajnje desnice izvještavaju o sve većim pritiscima da budu politički korektni, ograničenjima akademske slobode i nedostatku otvorene rasprave. Također, u objedinjenom uzorku u postindustrijskim zemljama desničarski politolozi izvijestili su da se prema njihovom iskustvu kultura otkazivanja pogoršala. Međutim, u uzorku za društva u razvoju politolozi lijeve političke orijentacije tvrdili su da se kultura otkazivanja pogoršala. Ovi su kontrasti važni zbog implikacija kada se generalizira fenomen kulture otkazivanja (Norris, 2021: 161-163).

Istraživanje se bavi i procjenom da se poštivanje otvorene rasprave iz različitih perspektiva u akademiji promijenilo nabolje ili nagore u pet godina prije izvođenja istraživanja. Distribucija temeljena na globalnom uzorku pokazuje normalnu krivulju s prikazom koji sugerira da nema promjena u kvaliteti otvorene rasprave. S druge strane, gotovo isto toliko politologa izvijestilo je da se otvorena rasprava poboljšala koliko i da se pogoršala. Ipak, raščlambom distribucije prema nekim kriterijima mogu se primijetiti neke razlike. Lijevo orijentirani fakulteti vjerojatnije su smatrali da se kvaliteta debate nije promijenila, dok su desno orijentirani fakulteti više izražavali da se otvorena rasprava pogoršala. Ipak, kontrasti po ideologiji su skromni te razlike ne treba preuveličavati (Norris, 2021: 163-164).

Što se tiče različitih pritisaka na akademski rad, u globalnom je uzorku najveći dio ispitanika izjavio da nije bilo promjena tijekom vremena, ali je jedna trećina tvrdila da su se ti pritisci donekle ili puno pogoršali prema njihovom iskustvu. Posljednje napomenuti stav značajno je nadmašilo udio onih koji smatraju da su ti pritisci donekle ili puno bolji. Kontrasti su uočeni i kada se razlažu prema ideologiji. Konkretnije, više je onih s desne strane političkog spektra koji smatraju da su se ti pritisci donekle ili puno pogoršali od onih s lijeve strane. S druge strane, 42 % politologa s ljevice nije primijetilo promjenu u pritiscima na konformizam, naspram 20 % politologa s desnice (Norris, 2021: 164-165).

Konačno, ispitivalo se i vlastito iskustvo o poboljšanju ili pogoršanju stanja akademske slobode. U objedinjenom globalnom uzorku najveći broj politologa smatra da se akademska

sloboda pogoršala donekle ili puno. Drugi dio je izjavio da nema promjena, a najmanji broj ispitanika odgovorio je da se sloboda donekle ili puno poboljšala. Po ovom pitanju, gotovo polovica ispitanika s lijeve strane političkog spektra smatra da se akademska sloboda donekle ili puno pogoršala u usporedbi s 39 % politologa s desne strane (Norris, 2021: 165-166).

Konačno, na temelju iznesenog istraživanja, teorija podudarnosti predviđa da se može očekivati da se osobno iskustvo i percepcija kulture otkazivanja razlikuju među znanstvenicima političkih znanosti prema njihovim lijevo-desnim ideološkim identitetima i vrsti društveno liberalne ili konzervativne kulture koja prevladava u društvu u kojem žive, uče ili rade (Norris, 2021: 158). U tom kontekstu, prema Norris, postoje razlozi za zabrinutost u akademskoj zajednici ako je kultura otkazivanja evoluirala od legitimne kritike uvredljivih riječi i djela do prakse koja nagriza toleranciju neslaganja, guši slobodu govora i nameće ortodoksnost. Ipak, unatoč intenzivnim špekulacijama, na temelju navedenog istraživanja pronađeno je malo dokaza da se to i dogodilo (Norris, 2021: 169).

Rezultati su potvrdili značajne učinke lijevo-desne samoidentificirane ideologije te učinke dobi i spola na percepciju utjecaja kulture otkazivanja na suvremeno akademsko djelovanje. Međutim, kako autorica i naglašava, smjer učinaka varirao je ponajviše o vrsti društva koje se uspoređuje. Odnosno, u SAD-u i u većini postindustrijskih društava, desničarski politolozi najčešće su izvještavali o osobnom iskustvu pogoršanja kulture otkazivanja. S druge strane, u društvima u razvoju, koje karakteriziraju pretežito društveno konzervativne kulture, samoidentificirani ljevičarski politolozi češće su izvješćivali o pogoršanju kulture otkazivanja. Kontrasti u percepcijama o pokazateljima kulture otkazivanja uočeni između lijevih i desnih politologa koji žive i rade u društvima u razvoju i postindustrijskim društvima u skladu su s teorijom podudarnosti i konceptom spirale šutnje. Drugim riječima, zbog straha od izolacije ili gubitka statusa, znanstvenici se mogu ustručavati u javnom izražavanju autentičnih mišljenja o osjetljivim pitanjima koja su u suprotnosti s prevladavajućim moralnim standardima većine akademske zajednice stvarajući svojevrsnu autocenzuru u izražavanju nepopularnih stavova. Također, što više pojedinci osjećaju da njihovo mišljenje odražava vjerovanja većine unutar njihove grupe, to su spremniji izraziti svoje stavove u grupnom diskursu bez straha od društvenih sankcija ili gubitka napredovanja (Norris, 2021: 170).

Nastavno na cjelokupnu raspravu o prisutnosti i utjecaju trendova prisutnih u kulturi otkazivanja unutar akademije, postavlja se ključno pitanje, a to je treba li prethodna mišljenja stalno mjeriti na temelju novih sustava vrijednosti. Postoji pritom rizik da se ideje koje su nekada bile percipirane kao radikalne, sada percipiraju kao neprihvatljive ili kao govor mržnje,

primjerice mišljenja povezana s rasom i spolom. Ipak, ne treba sav slobodan govor koji bi mogao biti radikalno smatrati govorom mržnje. U ovom bi slučaju pitanje političke korektnosti u akademiji, a posebno akademsko izdavaštvo koje je vođeno komercijalnim interesima, moglo biti jedna od pokretačkih snaga koja potiskuje neke slobode stvarajući percepciju da su radikalni stavovi ekvivalentni govoru mržnje. Akademika je zajednica, kako tvrdi Teixeira da Silva, evoluirala. S druge strane, društvo je postalo sve više izloženo teorijskim raspravama znanstvenika, ali i mješavini znanosti utemeljenoj na dokazima, pseudo-znanosti i mišljenjima. Pritom neki članovi društva možda neće moći razlikovati oblike znanstvene publikacije koji mogu uključivati znanstvene i nestručne oblike. Mnoge ideje sve se više prenose akademskim kanalima putem Interneta, blogova, društvenih mreža i masovnih medija. Međutim, unutar neznanstvenih oblika također postoji prijenos dezinformacija, pseudo-znanosti, manipuliranih ideologija ili radikaliziranih misli koje se ne temelje na akademskim načelima, a Google i Google Scholar su primjeri platformi koje dopuštaju miješanje akademskih i neakademskih ideja (Teixeira da Silva, 2021: 1-2). U sukobu između kritičke društvene percepcije akademske zajednice i želje akademske zajednice da se liberalno izrazi, akademsko izdavaštvo koje želi stvoriti siguran prostor za intelektualnu raspravu potencijalno dolazi u susret s prostorom slobode govora u kojem bi liberalna misao mogla biti otvorena koruptivnim, pretjerano kritičnim i manipulativnim silama. Primjeri otvorenih problema u tom kontekstu su: piratski portali za pristup znanstvenim tekstovima nasuprot kapitalističkoj dominaciji izdavačkog oligopola, moć autorskih prava, prijetnja tržišta kapitala od izdavačkog tržišta, komercijalizacija etike, zatvoreni pristup konzervativne akademske zajednice nasuprot pokreta otvorenih podataka i otvorene znanosti, izazov tradicionalno neprikosnovenog akademske zajednici putem recenzije nakon objavljivanja i još mnogo toga (Teixeira da Silva, 2021: 2).

Također, unutar izdavaštva postoji jaka evolucija prema objavljivanju vrijednosti koje predstavljaju poslovne vrijednosti, uključujući veće pozive na inkluzivnost, jednaka prava, brisanje predrasuda i slično. Zagovaratelji takvih politika gotovo su nesvjesni činjenice, ili ju namjerno potiskuju, da bi takvi aspekti mogli biti u suprotnosti s načelima slobode akademske rasprave. Ključno je ovdje naglasiti da, samo zato što je mišljenje o polariziranom ili radikalnom pitanju u okviru akademske rasprave izneseno, to ne znači nužno da se ti stavovi i podržavaju. Mnogi znanstvenici nisu u stanju ovo učinkovito argumentirati, pa će kritičari s radikalnim stavovima tražiti način da eliminiraju stavove koji su suprotni njihovim vlastitim stavovima. Pritom će jedna strana morati napustiti svoju poziciju i moć što se u izdavaštvu može manifestirati kao povlačenje publikacije (Teixeira da Silva, 2021: 3).

3. SPIRALA ŠUTNJE I TEORIJA O OBLICIMA KAPITALA

Nastavno na temeljno definiranje kulture otkazivanja, njena obilježja i pojavnost u društvenom životu, a napose u akademskom djelovanju, rad nastavlja sa znanstvenim definiranjem kulture otkazivanja. U ovom je poglavlju kultura otkazivanja obrađena kroz prizmu dva znanstvena koncepta koji, svaki u svojem sadržajnom pogledu, objašnjavaju fenomen kulture otkazivanja. Prvi je takav koncept obrađen u ovom poglavlju spirala šutnje Elisabeth Noelle-Neumann, a drugi je teorija o tri oblika kapitala Pierrea Bourdieua.

3.1. Primjena koncepta spirale šutnje na kulturu otkazivanja

Nastavno na prethodno poglavlje koje tematizira kulturu otkazivanja u kontekstu akademskog djelovanja, vidljivo je kako se kultura otkazivanja u velikoj mjeri temelji i počiva na suprotnosti javnoga diskursa elita i marginaliziranih. Ta se rasprava može proširiti s moći pojedinca na moć određenog mišljenja, odnosno sukob između društveno prihvatljivih i neprihvatljivih stavova, misli i djela. Shodno tome, rasprava o kulturi otkazivanja nužno se proširuje na koncept spirale šutnje Elisabeth Noelle-Neumann. Prema spirali šutnje, u moralnim pitanjima gdje je ravnoteža mišljenja duboko podijeljena između članova grupe, percepcija ljudi o stavovima drugih u toj grupi utječe na volju pojedinaca da javno izraze vlastita mišljenja. Drugim riječima, oni koji zastupaju određena manjinska stajališta unutar grupe, odnosno ona stajališta koja su manje „popularna“, više će oklijevati otvoreno izražavati svoje stavove u raspravama zbog straha od kršenja prevladavajućih normi i društvene izolacije. S druge strane, vjeruje se da će oni koji imaju „popularnije“ stavove unutar grupe otvoreno braniti svoje stavove te da će biti uvjereni da će dobiti kolektivnu afirmaciju grupe (Norris, 2021: 152).

Noelle-Neumann pri postavljanju koncepta spirale šutnje kao polazišnu točku uzima pretpostavku da je strah od samoizolacije sastavni dio procesa javnog mišljenja. Pritom naglašava kako je to točka u kojoj je pojedinac ranjiv, odnosno da je to mjesto u kojem pojedinca društvene grupe mogu kazniti za nepoštovanje pravila većine (Noelle-Neumann, 1974: 43). Tu se rasprava ponovno vraća na tezu o eliti, no ovaj puta u kontekstu elite koja pripada skupini čije je mišljenje ili djelovanje okarakterizirano kao prevladavajuće. Pritom sukobi između jake i slabe javnosti razotkrivaju ograničenja jedinstvene javne sfere za kaotično promišljanje potrebno u razvoju liberalne demokracije (Clark, 2020: 89). U konačnici, rasprava o svrsi kulture otkazivanja nadovezuje se na sam koncept spirale šutnje. U tom bi se kontekstu moglo reći kako je otkazivanje samo svojevrsna igra moći, a na temelju koncepta spirale šutnje, riječ je o igri moći koja se temelji na popularnosti nekog mišljenja (Ching Velasco, 2020: 4).

Noelle-Neumann na temelju vlastitih istraživanja raspravlja o situacijama u kojima je pojedinac svjedok borbe između suprotstavljenih pozicija i mora odlučiti o tome na kojoj se od suprotstavljenih strana nalazi. Pritom pojedinac može razabrati da se slaže s prevladavajućim gledištem što samim time jača njegovo samopouzdanje i omogućuje mu da se izrazi bez straha od društvene izolacije. S druge strane, pojedinac može shvatiti da stajališta koja zastupa nisu društveno prevladavajuća, nego su manjinska. Rezultat toga je da će takva individua postati nesigurnija u sebe i biti manje sklona izraziti svoje mišljenje u grupi u kojoj većina ima drugačija ili suprotna stajališta (Noelle-Neumann, 1974: 44).

Ovi su zaključci važni za kvalitetno obrazloženje kulture otkazivanja jer spomenuti obrasci ponašanja utječu na sliku distribucije mišljenja koju pojedinac stječe iz svog okruženja. Pojedincu se, dakle, jedno mišljenje sučeljava sve češće, a drugo se sve rjeđe čuje. Što više pojedinaca uočava te tendencije i što više svoja vlastita stajališta prilagođava u skladu s tim, to se više čini da jedna frakcija dominira. Pritom Noelle-Neumann tvrdi kako se javlja situacija u kojoj postoji tendencija jedne strane da govori, a druge da šuti što pokreće proces koji sve više utvrđuje jedno mišljenje kao dominantno (Noelle-Neumann, 1974: 44).

Dakle, iznošenje suprotnog mišljenja nosi za sobom opasnost od izolacije. Noelle-Neumann zato javno mnijenje definira kao dominantno mišljenje koje prisiljava na usklađenost stavova i ponašanja tako što prijete izolacijom suprotnim stranama, a aktivna uloga u pokretanju procesa formiranja javnog mnijenja rezervirana je samo za onoga tko ne dopušta da mu prijete izolacija. Temeljeno na konceptu spirale šutnje, javno mnijenje je ono mišljenje koje se može iznijeti u javnosti bez straha od sankcija i ono mišljenje na kojem se može temeljiti javno djelovanje (Noelle-Neumann, 1974: 44).

Konačno, teza o spirali šutnje sugerira da su promjene u javnom mnijenju i kulturnim vrijednostima u društvu ojačane i ubrzane procesima online komunikacije. Pojedinci koji vjeruju da šira skupina ima slična stajališta unutar grupe osjećaju se ohrabrenima da otvoreno govore te su uvjereni su da su njihova uvjerenja i stavovi toliko popularni da će ih na kraju svi usvojiti. Suprotno, oni čija su mišljenja nepopularna, više će oklijevati uključiti se u razgovor, pa se povlače u isticanju vlastitog mišljenja (Norris, 2021: 152). Jedan od razloga zašto je koncept spirale šutnje toliko suvremen jest karakter društvenih mreža na kojima korisnici sličnih mišljenja čuju samo ono što žele čuti jer prate stranice koje su u skladu s njihovim stajalištima i prestaju pratiti one koje to nisu. Kako se nečije misli usklađuju s drugim posredovanim vezama na društvenim mrežama, postaje sve veći izazov prilagoditi se idejama koje su suprotne dominantnim stavovima (Ching Velasco, 2020: 2-3).

3.2. Primjena Bourdieuove teorije o kapitalima na kulturu otkazivanja

Koncept kulture otkazivanja može se u doglednoj mjeri povezati i s Bourdieuovim konceptima kapitala na temelju koncepta spirale šutnje. Bourdieu govori o tri oblika kapitala: ekonomskom, društvenom i kulturnom. Ekonomski kapital odnosi se na posjedovanje ekonomskih resursa. Društveni kapital obuhvaća društveno umrežavanje i odnose kojih je pojedinac dio ili njima upravlja. U kulturni kapital spadaju, primjerice, kulturno odobreni ukusi, obrasci potrošnje, atributi, vještine, nagrade, ali i stupanj obrazovanja (Huang, 2019: 45). Konačno, simbolička moć koja objedinjuje sve tri vrste kapitala izravno je povezana s ideologijom, dakle, simboličkim nasiljem (Fanuko, 2008: 29). Ipak, ovakav koncept nije potpuno statičan jer, primjerice, za nekoga tko ima vrijedne društvene mreže, kao što su poznavanje utjecajnih ljudi, može se reći da ima društveni kapital, ali se to se može prenijeti i na ekonomski kapital (Huang, 2019: 45).

Iz uvodnih postavki u kulturu otkazivanja iz prvog poglavlja rada može se zaključiti kako se sve tri vrste Bourdieuovih kapitala mogu prenijeti na kulturu otkazivanja. Otkazivanje sadržava u sebi sve kapitale. Prije svega, činjenica je da obožavateljske aktivnosti predstavljaju rad koji je ekonomski vrijedan jer, primjerice, objave na društvenim mrežama pomažu publicirati tekst drugim potencijalnim gledateljima čime postaju oblik promocije. Povlačenje online podrške na društvenim mrežama itekako može rezultirati vidljivim financijskim učinkom jer mogu izravno smanjiti prihod koji osoba zarađuje od platforme i dovesti do prekida financijskih veza (Ng, 2022: 17).

Društveni kontekst kulture otkazivanja već je tematiziran u prethodnim poglavljima rada. Taj se kapital kulture otkazivanja najbolje prepoznaje kroz aktere otkazivanja, tehnike otkazivanja i ciljeve. Akteri su pritom aktivisti civilnog društva koji koriste neformalne tehnike društvenih pritisaka kako bi, držeći ih odgovornima pred društvom, sankcionirali moćne pojedince (Norris, 2021: 148). O društvenom kontekstu kulture otkazivanja bit će riječi i u narednom poglavlju u kojem je otkazivanje stavljeno u kontekst Beckerove teorije etiketiranja.

Kulturni je kapital u kulturi otkazivanja prepoznat ponajviše na temelju kulturnog kruga u kojem se samo otkazivanje izvodi. U Bourdieuov kulturni kapital spadaju znanje, ponašanje i vještine koji se koriste kako bi se pokazala kulturna kompetencija, društveni status ili položaj u društvu (Huang, 2019: 47). Taj je kapital prepoznat već u Black Twitteru koji je okupljao korisnike Twittera koji se mogu umrežiti s drugima korisnicima s kojima dijele slične brige, iskustva i kulturne prakse (Sailofsky, 2022: 736). Norris govori o teoriji podudarnosti koja

sugerira da će percepcija uštkavanja u društvu varirati ovisno o kulturnoj većini i manjini, odnosno, o dominantnoj kulturi u društvu. Ona tako govori o rascjepu oko konzervativnih naspram liberalnih vrijednosti, a kulturna reakcija pokazala je duboke podjele oko, primjerice, Trumpovog predsjedanja SAD-om i Brexita u Britaniji. Istraživanja u tom kontekstu govore, što je već i spomenuto u radu, kako su liberalne vrijednosti prema kulturnim pitanjima najviše napredovale među mlađom generacijom i najobrazovanijima u bogatim postindustrijskim društvima, a siromašnija društva u razvoju karakteriziraju društveno konzervativnije vrijednosti koje prevladavaju u tradicionalnijim kulturama (Norris, 2021: 157-158).

Konačno, Bourdieu u svoju koncepciju kapitala unosi pojmove polje i habitus. Polja su za njega prostori objektivnih odnosa koji se temelje na logici i nužnosti u odnosu na one koji reguliraju druga polja. Habitus je određen kao skup historijskih relacija pohranjen u obliku mentalnih i tjelesnih shema percepcije, procjene i akcije. Pritom polje nije skup praznih položaja, nego polje igre koje postoji samo ako postoje i igrači koji vjeruju u svojevrsni ulog i aktivno ga nastoje postići, a habitus ne postoji bez strukture koja akterima omogućuje organiziranu improvizaciju (Fanuko, 2008: 12). Kapital ili moć za Bourdieua „*postaje simbolički kapital, to jest kapital s posebno simboličkom učinkovitošću jedino kada je nespoznat u svojoj proizvoljnoj istini kao kapital i priznat kao legitiman i, s druge strane, da je taj čin (lažnog) spoznavanja i priznanja čin praktične spoznaje koji nikako ne znači da je spoznati i priznati objekt postavljen kao objekt.*“ (Fanuko, 2008: 17) Na taj je način i legitamna kultura, odnosno kultura obdarena dominantnom legitimacijom, dominantna kulturna arbitrarnost ako je nespoznata kao dominantna kulturna arbitrarnost (Fanuko, 2008: 19). Tu se rasprava zapravo vraća na područje spirale šutnje, odnosno dominantnih kulturnih stavova naspram manjinskih, odnosno stavova marginaliziranih zajednica. Govoreći o konceptu polja, Bourdieu ga koristi za različite fenomene kao što su kulturno, intelektualno, akademsko i znanstveno. Prema tome, koncept polja primjenjuje se na različite razine. Pritom je glavno polje u Bourdieuovoj teoriji polje moći. Tim se terminom služi u dva značenja. S jedne je strane to meta-polje koje djeluje kao organizacijski princip diferencijacije i borbe u svim poljima, a s druge je strane upotrebljavao termin polje moći umjesto termina dominantna klasa. Nadalje, realistički koncept je pojam kojim Bourdieu označava neku stvarnu populaciju imatelja opipljive stvarnosti, odnosno moći, a polje moći označuje sile koje vladaju između socijalnih položaja koje njihovim vlasnicima jamče određenu količinu društvene sile tako da su u stanju ući u borbe oko monopola na moć. Kao meta-polje, polje moći omeđuje opoziciju između ekonomskoga i kulturnog kapitala jer se borba za moć vodi i materijalnim i simboličkim sredstvima. Tako u modernim

društvima postoje dva glavna principa socijalne hijerarhije koji oblikuju borbu za moć, a to su distribucija ekonomskog kapitala u što se ubraja bogatstvo, prihod i imovine te distribucija kulturnog kapitala u što se ubraja znanje, kultura i obrazovanje (Fanuko, 2008: 27-28). Ova se rasprava nastavlja na poimanje moći, ali i vlast kod Maxa Webera. Za njega je moć vjerojatnost da se nametne vlastita volja u nekom društvenom odnosu usprkos otporu. Moć je u konačnici sposobnosti da se utječe na ponašanje drugih. Temeljna razlika koja se pronalazi između moći i vlasti je ta da vlast za Webera ima institucionalni temelj iako je i ona samo jedan od oblika moći. Drugim riječima, vlast je samo institucionalizirana moć (Đurić, 1964: 146-147). Nastavno na Bourdieua, simbolički kapital je zanižan kapital koji prikriva interesnu osnovu društvenih odnosa. To je oblik moći koji nije percipiran kao moć, nego kao legitiman zahtjev za priznanje, pokornost, poslušnost ili služenju drugima (Fanuko, 2008: 32). Shvaćena na temeljima Bourdieua i Webera, kultura je otkazivanja, odnosno otkazivanje, oblik moći, moći da se različitim aktivističkim tehnikama na društvenim mrežama postigne cilj koji je legitimiziran. Na taj način otkazivanje nije vlast, nego moć, a legitimizirani oblik kulture otkazivanja ostvaruje se u obliku službenih i javnih isprika prijestupnika, dobivanju otkaza i ostalih krajnjih ciljeva samog otkazivanja.

Konačno, Bourdieu govori o zajedničkim dispozicijama i zajedničkim doxaama, a koje su proizvod slične socijalizacije koja dovodi do generalizirane inkorporacije struktura tržišta simboličkih dobara u kognitivnu formu struktura usuglašeni s objektivnim strukturama tržišta. U takvom suodnosu simboličko nasilje temelji se na usklađivanju struktura konstitutivnih za habitus podređenih sa strukturom dominacije. U takvom odnosu podređene će klase imati interes pomicati granice doxe, ukidati cenzure, isticati arbitrarnost neupitnoga ustrojstva svijeta i tako učiniti socijalne klasifikacije predmetom i instrumentom klasne borbe. Dominantne klase, s druge strane, imat će interes zadržavanja i obrane integriteta doxe (Fanuko, 2008: 36). Upravo se u ovome mogu prepoznati razlozi zašto se otkazivanje kao metoda pojavljuje među marginaliziranom skupinom.

Zaključuje se, prema svemu iznesenom, kako otkazivanje preuzima formu kapitala kroz oblike koje kapital prema Bourdieuu može imati. Sva se tri oblika mogu pojaviti i u kulturi otkazivanja, ovisno o sadržaju i metodama otkazivanja. Ti oblici nisu statični, nego utječu jedni na druge pa, primjerice, ekonomski kapital može imati korelaciju s društvenim i slično. U takvoj isprepletenosti kapitala koji se utjelovljuju u samom otkazivanju, ono preuzima formu moći koja svoju formalizaciju pronalazi u kažnjavanju prijestupnika.

4. OBJAŠNJENJE KULTURE OTKAZIVANJA IZ PERSPEKTIVE BECKEROVE TEORIJE ETIKETIRANJA

Howard Becker svoje djelo *Outsiders* započinje definirajući termin autsajdera. Prema Beckeru, sve društvene skupine stvaraju pravila i pokušavaju ih provoditi. Ta pravila definiraju situacije i prikladna ponašanja za određene situacije. Pritom su prema navedenim normama neke situacije definirane kao „ispravne“, a druge kao „pogrešne“. Osoba za koju se pretpostavlja da je prekršila neko od društvenih normi smatra se autsajderom. Autsajder je osoba kojoj se, prema Beckeru, ne može vjerovati da će živjeti prema pravilima koje je grupa dogovorila (Becker, 1966: 1). Već je prema prvim Beckerovim riječima u knjizi jednostavno povezati termin etiketiranja, odnosno autsajdera kakvim ga Becker vidi, i samo otkazivanje o kojem je bilo riječi u dosadašnjem dijelu rada. Uzme li se, primjerice, Clarkina definicija kulture otkazivanja prema kojoj je otkazivanje izbor da se povuče pozornost s nekoga čije su djelovanje ili riječi na određeni način uvredljivi pa ih se više ne želi častiti prisutnošću, vremenom ili novcem (Clark, 2020: 88), vidljivo je kako je otkazana osoba termin blizak Beckerovom autsajderu. Zato i Ching Velasco u svome radu tvrdi kako su otkazani probili granicu društvene prihvatljivosti prema neoznačenoj i dvosmislenoj normi klime društvenih medija (Ching Velasco, 2020: 3).

Upravo će, na temelju navedene bliskosti, u ovom poglavlju za razumijevanje kulture otkazivanja biti implementirano Beckerovo teoretiziranje etiketiranja kao društvenog djelovanja. Zato će kultura otkazivanja biti uspoređena s kolektivnim djelovanjem kakvo Becker razumije kada govori o etiketiranju.

Za Beckera je središnja činjenica o devijantnosti ta da ju stvara društvo. Becker navedenu tezu objašnjava time da društvene grupe stvaraju devijantnost tako što stvaraju pravila čije kršenje čini devijantnost označavajući prijestupnike kao autsajdere. S te je točke gledišta devijantnost posljedica primjene pravila i sankcija prema prijestupniku od strane drugih, a ne kvaliteta djela koje osoba čini. Devijant je, dakle, onaj na koga je etiketa uspješno primijenjena, a devijantno ponašanje ono ponašanje koje društvena skupina tako označava (Becker, 1966: 8-9). Kultura otkazivanja temelji se upravo na mogućnosti pojedinaca da stvore kolektivni pokret što je omogućeno zahtjevima kapitalizma na strani medijske proizvodnje te povezanošću s društvenim medijima na strani publike. Društveni mediji prostor su u kojem su novinari izvukli i dekontekstualizirali tradicije crnačke komunikacijske prakse kako bi zadovoljili potražnju za medijskim sadržajem koji privlači pažnju publike (Clark, 2020: 89-90). Raširena uporaba

društvenih medija daje glas skupinama izvan prevladavajućih medijskih organizacija i onima na manje povoljnim pozicijama. Drugim riječima, kulturom otkazivanja, oni koji žele druge smatrati odgovornima za nepoželjna ponašanja, zahvaljujući društvenim mrežama, imaju više prostora da to učinite online (Sailofsky, 2022: 737). Kolektivnim djelovanjem kulturu otkazivanja definira i Norris kada tvrdi kako je kultura otkazivanja svojevrsan skup kolektivnih strategija aktivista koji koriste društvene pritiske kako bi ostracirali optužene (Norris, 2021: 148). Ista autorica kao šire ciljeve kulture otkazivanja navodi i dijeljenje kolektivnih izraza moralnog bijesa i mobilizaciju javnog mnijenja (Norris, 2021: 148). Konačno, sredstvo kojim se provodi otkazivanje, a to su društvene mreže, omogućuje masi običnih ljudi da iskoriste umreženu kolektivnost kako bi zahtijevali odgovornost moćnih osoba (Clark, 2020: 90-91).

Becker devijantno ponašanje definira kao kolektivnu aktivnost. Polazeći od interakcionističke teorije, on inzistira na promatranju svih sudionika u devijantnom ponašanju čime se uviđa da te aktivnosti zahtijevaju prikriveno sudjelovanje više osoba i grupa kako bi se odvijale onako kako se odvijaju (Becker, 2011: 102-103). Promatraju li se sve osobe i organizacije uključene u devijantno ponašanje, uviđa se kako se ono ne sastoji samo od počinjenja navodnog prijestupa, nego je to za Beckera „*složena drama u kojoj glavnu ulogu ima iznošenje optužbi protiv prijestupa*.“ (Becker, 2011: 103) Tako jedan dio aktera u procesu etiketiranja ne sudjeluje u počinjenju prijestupa, nego određeno ponašanje definira devijantnim (Becker, 2011: 103). Na tragu Beckerovih objašnjenja, koncepti teorije etiketiranja mogu se prenijeti u kontekst kulture otkazivanja. Ng u tom kontekstu govori o međuljudskoj drami, sličnoj Beckerovoj drami, među akterima društvenih medija koji se javno igraju. Takva drama uključuje videozapise s optužbama i isprikama, videozapise s komentarima promatrača i slično čime kultura otkazivanja postaje neka vrsta meta-reality showa (Ng, 2022: 22).

Interakcionistička perspektiva kakvu Becker predlaže omogućuje proširivanje područja „*koje obuhvaća bavljenje devijantnim ponašanjem, uključujući u svoje proučavanje i aktivnosti ostalih, a ne samo navodnog devijanta. Smatrali su, naravno, da će, kad u tome uspiju i kad istraživanjem budu obuhvaćene nove varijable, sva pitanja kojima se proučavatelji devijantnosti inače bave, dobiti novu perspektivu*.“ (Becker, 2011: 100) Takva nova perspektiva omogućuje i u kontekstu kulture otkazivanja, s obzirom na već spomenute sličnosti, utvrditi neke perspektive pomalo zaobilažene u znanstvenom, a posebno javnom, diskursu rasprave o kulturi otkazivanja.

Tako bi se na navedene temelje mogla nadovezati teorija modernizacije koja sugerira da dominantna kultura u siromašnijim društvima obično ostaje društveno konzervativna u pogledu

moralnih vrijednosti o, primjerice, važnosti religije, poštivanju tradicionalnih seksualnih društvenih normi, jednakosti spolova, braka i obitelji te važnosti fiksnih identiteta na temelju spola i roda, rase, etničke pripadnosti, klase, nacionalizma i ostalog. Kulture u postindustrijskim društvima, s druge strane, postupno su postale društveno liberalnije u pogledu moralnih pitanja podupirući fluidnije seksualne i rodne identitete, podržavajući LGBTQ prava i istospolne brakove, prihvaćajući etničke raznolikosti i ostalo. Ovakvi pogledi prevladavaju među mlađom i visoko obrazovanom populacijom u zapadnim društvima, a koji su karakteristični za fakultetske zajednice kao i korisnike društvenih mreža koji najaktivnije objavljuju na online platformama. Nastavano na navedeno, interakcije među mrežama digitalnih aktivista istomišljenika osobito će ojačati grupne vrijednosti s formatima kratke forme poput Twittera koji teže ekstremima te potiču politiku moralnog bijesa (Norris, 2021: 147). Isto tako, teorija podudarnosti sugerira da će percepcija ušutkavanja varirati ovisno o dominantnoj kulturi u društvu. Tako Norris na temelju provedenih istraživanja napominje kako se može očekivati da desničarski znanstvenici percipiraju „ušutkivanje“ na sveučilištima koji se nalaze u postindustrijskim društvima u kojima prevladavaju liberalne kulturne vrijednosti. Nasuprot tome, društva u razvoju karakteriziraju društveno konzervativnije vrijednosti. Može se, dakle, očekivati da će klima percipirane netolerancije prema konzervativnim stajalištima biti najočitija tamo gdje postoji liberalna hegemonija na sveučilištima ili u cjelokupnom društvu, a da se liberalni znanstvenici i individualne osobe mogu osjećati ušutkanima u društveno konzervativnim kampusima i društvima koji su češći u tradicionalnim kulturama u društvima u razvoju (Norris, 2021: 157-158).

Kvantitativni podaci o korištenju društvenih mreža kao temeljnom miljeu kulture otkazivanja mogu objasniti fenomen kulture otkazivanja. Prema podacima Eurostata za 2023. godinu, na razini cijele Europske Unije, ukupno 59.31 % građana država članica Europske Unije koristi Internet u svrhu sudjelovanja na društvenim mrežama kao što su izrada korisničkog profila, objavljivanje poruka ili drugih doprinosa na Facebooku, Twitteru i drugim društvenim mrežama. Podaci su zanimljivi i kada se u obzir uzme dob korisnika društvenih mreža. U tom kontekstu čak 83.36 % individualnih osoba od 16. do 24. godine života koristi društvene mreže na spomenuti način, 82.38 % onih između 25. i 29. godine života, 79.96 % onih između 25. i 34. godine života i 69.18 % onih između 35. i 44. godine života. Ukupan udio onih građana koji koriste Internet u navedene svrhe smanjuje se tek kod srednje i starije životne dobi: 59.64 % onih između 45. i 54. godine života koristi Internet u svrhu participacije na društvenim mrežama, 43.04 % između 55. i 64. godine života, a tek 26.07 % između 65. i 74.

godine života. Navedeni trend pokazuje da upravo mlađa populacija građana država članica EU najviše koristi Internet u svrhu participacije na društvenim mrežama te da građani srednje životne dobi manje, a starija populacije drastično manje koristi Internet u navedene svrhe. Zanimljive razlike uviđaju se i prema razlikama s obzirom na razinu obrazovanja. Tako među individualnim osobama bez ikakvog formalnog obrazovanja ili s niskom formalnom razinom obrazovanja 49.13 % koristi Internet u svrhu participacije na društvenim mrežama. Taj se postotak povećava u kontekstu osoba sa srednjom formalnom razinom obrazovanja od kojih 58.94 % koristi Internet u navedene svrhe, a 68.01 % individualnih osoba s visokom razinom obrazovanja koristi Internet za participaciju na društvenim mrežama. Konačno, distinkcija među korisnicima društvenih mreža može se uočiti i s obzirom na mjesto života. Tako 55.83 % onih koji žive u ruralnim područjima koristi Internet za participaciju na društvenim mrežama, a među onima koji žive u gradovima 62.74 % (Eurostat, 2023). Navedeni statistički podaci podupiru Beckerovu već spomenutu tezu prema kojoj je etiketiranje kolektivna drama između onoga koji etiketira i onoga koji je etiketiran. U tom je kontekstu ključno uzeti u obzir u znanstvenom obrazloženju kulture otkazivanja i onoga tko „otkazuje“ kao i onoga koji je „otkazan“. S obzirom na to da su društvene mreže prostor u kojem se samo otkazivanje ostvaruje kao svojevrsno kolektivno djelovanje, važno je u obzir uzeti i to tko su osobe koje koriste društvene mreže jer će takve osobe biti one koje prakticiraju akcije kulture otkazivanja. Podaci kao što su dob, razina obrazovanja i mjesto stanovanja uvelike utječu na formiranje kulturne i ideološke predodžbe o miljeu onih koji otkazuju. Uočavajući parametre kao što su dob, razina obrazovanja i mjesto stanovanja, ali i druge parametre, moguće je složiti sliku o onima koji otkazuju preko društvenih mreža čime postaju jasniji ciljevi, predmet, metode i razlozi otkazivanja. Ovakve informacije o korisnicima društvenih mreža mogu objasniti i razloge zašto je kultura otkazivanja prisutnija među liberalnijom populacijom. Kao što Norris tvrdi, pogledi koji podupiru fluidnije seksualne i rodne identitete, podržavaju LGBTQ prava, prihvaćaju etničke raznolikosti i progresivne vrijednosti prevladavaju među mlađom i visoko obrazovanijom populacijom koji su, nastavno i na navedene podatke Eurostata, najaktivniji na online platformama (Norris, 2021: 147). Time na svojevrsan način postaje i logično zašto je kultura otkazivanja najprisutnija među lijevom populacijom. Ipak, važno je napomenuti kako politički diskursi na društvenim mrežama nisu ograničeni samo na progresivno krilo, već da su u doglednoj mjeri slične prakse uočene i među desnom populacijom korisnika društvenih mreža. Primjerice, feminističke kritičarke videoigara u kojima dominiraju muškarci, Anite Sarkeesian i još nekoliko žena koje su bile na meti incidenta Gamergate 2014. te programerke igara Zoë Quinn i Brianna Wu, a koje su doživjele ozbiljno zlostavljanje na internetu,

koordinirane napore da se sruše njihove web stranice i doxxing. Takve prakse obično se ne definiraju kao otkazivanje, no mnogi formalni aspekti su slični (Ng, 2022: 63).

Becker, nadalje, zaključuje kako oni koji definiraju devijantno ponašanje nisu koncizni u svojim proglasima. Neka se ponašanja, tako, definiraju devijantnima, ali ne uvijek, neke se osobe definiraju kao devijanti, ali ne i sve osobe koje su počinile isto djelo. Te nedosljednosti dovode u pitanje prosudbu toga kada je nešto pogrešno (Becker, 2011: 103). Ching Velasco polazi od slične teze tvrdeći da svatko može biti otkazan te da nitko nije pošteđen (Ching Velasco, 2020: 2). Takav će narativ preuzeti većina kritičara kulture otkazivanja koji tvrde kako kultura otkazivanja guši otvorenu raspravu i slobodu govora, promiče ideološki konformizam i autocenzuru, a mnogi ju uspoređuju s „vladavinom rulje“. Kritika ide i korak dalje tvrdeći da određene skupine pozivaju na kolektivnu prosudbu kako bi neistomišljenike ili počinitelje suspektnih djela izbacili s posla ili uništili reputaciju, a zapravo im je krajnji cilj nadziranje ponašanja ljudi i nametanje vlastitog sustava vrijednosti drugima (Sailofsky, 2022: 737).

Problem navedenih definicijskih problema Becker pronalazi u teorijskom pristupu. Odnosno, mogu se izvesti upotrebljive definicije ili za djela koja ljudi mogu počinuti ili za kategorije devijantnosti kako ih društvo definira, no ne može se stvoriti model u kojem se te definicije u potpunosti podudaraju. Zato Becker izvodi tezu o dva različita i povezana sistema kolektivnog djelovanja. S jedne je strane sistem djelovanja koji se sastoji od ljudi koji surađuju u provedbi određene aktivnosti, a drugi se, s druge strane, sastoji od ljudi koji prijestup otkrivaju i procesuiraju (Becker, 2011: 104). Takav sličan pristup predstavljen je i u dosadašnjem dijelu ovoga poglavlja. S jedne su strane oni koji „otkazuju“, a s druge oni koji su „otkazani“. Prema Beckerovom se modelu može jednostavno zaključiti kako je riječ o dva povezana sistema kolektivnoga djelovanja koji zajedno tvore kulturu otkazivanja. Ključno je pritom uočiti i promatrati obje strane kako bi se konstruirala cjelokupna slika kulture otkazivanja.

Umjesto takvog pristupa, u javnoj sferi javljaju se napadi na drugu stranu. Netrpeljivost prema suprotnim stajalištima, osobito među krajnjom ljevicom koja, kako se tvrdi, ušutkava konzervativne stavove i ispire mozgove ljudi na politički korektna stajališta. Takav je diskurs posebno prisutan kod, primjerice, javnih nastupa bivšeg predsjednika Donalda Trumpa koji je preuzeo plašt konzervativne žrtve i ocrnio progresivne elite. Prema njemu, jedno od lijevih političkih oružja je kultura otkazivanja koja se prakticira kroz tjeranje ljudi s radnih mjesta, sramoćenje neistomišljenika i traženje potpune pokornosti od svakoga tko se ne slaže s njihovim vrijednostima. Za Trumpa je takav diskurs kulture otkazivanja izjednačen s totalitarizmom. Također, u različitim je javnim nastupima tvrdio kako je konačni cilj kulture

otkazivanja natjerati ljude da žive u strahu da će biti otpušteni, izbačeni, posramljeni, poniženi i istjerani iz društva (Norris, 2021: 150). Također, neki su autori primijetili da se demonizacija kulture otkazivanja koristi kako bi se zaštitilo one koji su povijesno privilegirani u kontekstu roda, rase i seksualnosti kako bi smanjili ozbiljnost njihova ponašanja (Sailofsky, 2022: 735). S druge strane, otkazivanje je bilo i dio velikih digitalnih aktivističkih pokreta i tako pridonijelo identifikaciji raznih vrsta nedoličnog ponašanja vezanih uz spol, rasu i slična pitanja (Ng, 2022: 64). S tog se gledišta kultura otkazivanja može opravdati kao učinkovit alat za mobiliziranje kolektiva za postizanje socijalne pravde i kulturne promjene od strane marginaliziranih skupina koje ne mogu dobiti pravni lijek ili ispriku. Prema tome je kultura otkazivanja oblik društvenog pritiska za one koji krše etičke standarde. Najbolji su primjer takvih praksi bojkoti #MeToo pokreta usmjereni protiv moćnih seksualnih predatora (Norris, 2021: 149). Ipak, Clark tvrdi kako su političari, stručnjaci, slavne osobe, znanstvenici i obični ljudi narativizirali kulturu otkazivanja u moralnu paniku sličnu stvarnoj šteti, dodajući neološki obrat podrijetlu kulture otkazivanja te povezujući ju s, za Clark, neutemeljenim strahom od cenzure i ušutkavanja. Prema njoj, otkazivanje koje je obično rezervirano za slavne osobe i brendove, treba se promatrati kao posljednji apel za pravdu (Clark, 2020: 89). Upravo zato kulturu otkazivanja treba ispitati iz perspektive koja daje prednost komunikacijskim praksama marginaliziranih zajednica koje su prve prakticirale otkazivanje (Ng, 2022: 40). Dok velik dio demonizacije kulture otkazivanja dolazi od desnice, ova retorika ima mnogo zajedničkoga s prošlim moralnim panikama u tome da su materijalni gubici onih koji su otkazani često mali u odnosu na njihovu medijsko dobivenu pažnju. Tako je otkazivanje temeljeno na, kako to konzervativci često ističu, kulturi koju je nametnula politička ljevica, a koja je zanemariva u usporedbi s ograničenjima koja su uvijek postojala za one bez ikakvog ili s manjim ekonomskim i društvenim kapitalom (Sailofsky, 2022: 737). Ovdje bi se ovakav stav mogao povezati s konceptom Bordieauovog ekonomskog kapitala koji bi se mogao primijeniti na svojevrsni „woke kapitalizam“ kojim, prema nekima, rezultira kultura otkazivanja. U takvom obliku kapitalizma organizacije navodno zauzimaju stav protiv društvene nepravde, primjerice uklanjanjem osobe s posla, no bez provedbe značajne promjene u sustavima koji dopuštaju održavanje suspektnih ponašanja ili stavova. Organizacije i brendovi u tim slučajevima odgovaraju na tržišne imperitive, određujući pritom koja je vrsta govora ili ponašanja neprikladna na temelju utjecaja na njihovu krajnju granicu. Iako ova strategija može rezultirati ukorom, često je rezultirala cenzuriranjem ljevičarskih stavova koji promiču, primjerice, radnička prava i antiimperijalizam (Sailofsky, 2022: 737).

ZAKLJUČAK

Na koncu ovoga rada mogu se iznijeti neki zaključci s obzirom na iznesene karakteristike kulture otkazivanja. Prije svega, može se zaključiti kako je koncept kulture otkazivanja uistinu aktualna društvena stvarnost koja prožima gotovo sva područja društvenoga života individua 21. stoljeća. U tom je pogledu otkazivanje suvremeno sredstvo za postizanje pravde koja je, barem prema onima koji ju provode, posljednja mogućnost u borbi protiv moralno neprihvatljivih stavova i djela koje provode pojedinci ili grupe. Kultura otkazivanja svoje područje djelovanja pronalazi unutar online društvenih mreža koje svojom aktualnošću u suvremenom svijetu dopiru do svakog pojedinca te time otkazivanje zasigurno dolazi do velike skupine ljudi. Nasuprot tome, u radu su predstavljene i neke negativne posljedice koje trend kulture otkazivanja nosi za sobom. Ti su negativni aspekti ponajviše vezani uz znanstveno djelovanje u koje se kultura otkazivanja teško uklapa, ali i posljedice kao što su cenzura.

Kultura otkazivanja zasigurno ima svoje utemeljenje i u konceptu spirale šutnje. Njome se objašnjavaju načini na koje javnost utječe na strah pojedinaca prilikom iznošenja javnih mišljenja. Upravo bi se spirala šutnje mogla temeljiti kao najnegativnija posljedica otkazivanja. Također, važno mjesto u radu zauzima i teorija o tri područja kapitala i na tome temeljeno obrazloženje moći koju otkazivanje ima. Seciranjem otkazivanja na ekonomski, društveni, kulturni i simbolički kapital iznosi se cjelokupna slika segmenata koje otkazivanje može imati.

Konačno, kultura otkazivanja ima mnogo poveznica s teorijom etiketiranja. Pritom je posebno važno uvidjeti perspektive koje Beckerova interakcionistička metoda, koju je on koristio za područje etiketiranja, ima ako se primjenjuje na kulturu otkazivanja. Upravo je perspektiva koju Becker nudi način na koji se kultura otkazivanja može teoretizirati na najtemeljitiji i najobjektivniji način bez izuzimanja ijednog segmenta iz znanstvene rasprave. Beckerovim primjerom moguće je u isto vrijeme uzeti u obzir i osobu ili grupu koja je otkazana i osobu ili grupu koja otkazuje kako bi se tek sintezom dviju suprotstavljenih strana mogla dobiti cjelovita slika kulture otkazivanja.

Ovim su radom postavljeni temeljni elementi koji karakteriziraju kulturu otkazivanja, no mnogi segmenti na koje otkazivanje utječe nisu obrazloženi. Beckerovi koncepti, u tom kontekstu, nude širok okvir za daljnja istraživanja.

LITERATURA

Abercrombie, N., Hill, S., Turner, B. S. (2008.) „*Rječnik sociologije*“, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Becker, H. (1966.) „*Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*“, 1. izdanje, New York: The Free Press.

Becker, H. (2011.) Preispitivanje teorije etiketiranja, prema: Becker, H., (1991.) *Outsiders: Studies In The Sociology Of Deviance* (str. 177-212). *Amalgam*, 5: 99-119.

Ching Velasco, J. (2020.) „You are Cancelled: Virtual Collective Consciousness and the Emergence of Cancel Culture as Ideological Purging“, *Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities*, 12(5): 1-7.

Clark, M. (2020.) „DRAG THEM: A brief etymology of so-called “cancel culture”“, *Communication and the Public*, 5(3-4): 88-92.

Duffy, B. et al. (2022.) „*Woke, cancel culture and white privilege – the shifting terms of the UK’s “culture war”*“, <https://www.kcl.ac.uk/policy-institute/assets/the-shifting-terms-of-the-uks-culture-war.pdf>.

Đurić, M. (1964.) „*Sociologija Maksa Vebera*“, 1. izdanje, Zagreb: Matica hrvatska.

Erent-Sunko, Z., Gržetić, I. (2020.) „Ostracizam - moćno sredstvo ustavnopravne zaštite u Atenskom polisu ili mjera bez značajnog učinka?“, *Pravnik*, 54(106): 0-34.

Eurostat. Individuals – internet activities. 2023, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/explore/all/all_themes?lang=en&display=list&sort=category (stranica posjećena: 25.05.2024.).

Fanuko, N. (2008.) „Kulturni kapital i simbolička moć: tri aspekta bourdieuove teorije ideologije“, *Školski vjesnik*, 57(1-2): 7-41.

Huang, X. (2019.) „Understanding Bourdieu - Cultural Capital and Habitus“, *Review of European Studies*, 11(3): 45-49.

Kietzmann, J. et al. (2011.) „Social Media? Get Serious! Understanding the Functional Building Blocks of Social Media“, *Business Horizons*, 54(3): 241–251.

Mijatović, I. (2021.) „*Kultura otkazivanja*“, diplomski rad, Sveučilište Sjever, Koprivnica.

- Ng, E. (2022.) „*Cancel Culture: A Critical Analysis*“, 1. izdanje, Cham: Springer Nature.
- Noelle-Neumann, E. (1974.) „The Spiral of Silence A Theory of Public Opinion“, *Journal of Communication*, 24(2): 43-51.
- Norris, P. (2021.) „Cancel Culture: Myth or Reality?“, *Political Studies*, 71(1): 145-174.
- Perkov, I. (2020.) „*Apel vrhunskih svjetskih intelektualaca, Pismo o pravdi i otvorenoj debati*“, UNIVERSITAS portal, <https://www.universitas-portal.hr/apel-vrhunskih-svjetskih-intelektualaca/> (stranica posjećena: 24. lipnja 2024.).
- Sailofsky, D. (2022.) „Masculinity, cancel culture and woke capitalism: Exploring Twitter response to Brendan Leipsic’s leaked conversation“, *International Review for the Sociology of Sport*, 57(5): 734-757.
- Stošić, P. (2021.) „*Meštrović, J. K. Rowling, Dr. Seuss i Pepe Le Pew: Zašto ih se sve otkazuje?*“, Index promocija d.o.o., <https://www.index.hr/vijesti/clanak/sto-je-tocno-cancel-culture-i-je-li-vrijeme-da-je-otkazemo/2264046.aspx> (stranica posjećena: 24. lipnja 2024.).
- Teixeira da Silva, J. A. (2021.) „How to shape academic freedom in the digital age? Are the retractions of opinionated papers a prelude to “cancel culture” in academia?“, *Current Research in Behavioral Sciences*, 2(100035): 1-6.
- „*Uništite J.K. Rowling": Sve zbog tvrdnje da su osobe koje imaju menstruaciju žene*“, (2020.) Index promocija d.o.o., <https://www.index.hr/magazin/clanak/unistite-jk-rowling-sve-zbog-tvrdnje-da-su-osobe-koje-imaju-menstruaciju-zene/2196718.aspx> (stranica posjećena: 24. lipnja 2024.).